
09.04.09

PROMETHEUS ENSEMBLE

HOMMAGE AAN LIGETI

KAMERMUZIEKZAAL - 20.00

19.15 Inleiding door Jan Christiaens

CONCERTGEBOUW

BIO

Het Prometheus Ensemble werd opgericht in 1993 door dirigent Etienne Siebens. Het ensemble bestaat uit 15 solisten die allen tot de top van de Belgische klassieke muziekscene worden gerekend. Prometheus Ensemble focust zich op ensemblemuziek van de eerste helft van de twintigste eeuw, hoewel het ensemble zich niet beperkt tot deze ene periode uit de muziekgeschiedenis. Een belangrijk uitgangspunt is het wel-doordacht naast elkaar plaatsen van de klassieke en hedendaagse muziektaal. Daarnaast werkt Prometheus Ensemble aan projecten waarbij verschillende kunstvormen worden samengebracht. Zo brachten zij onder meer *Variété Concert-Spectacle für Artisten und Musiker* van Mauricio Kagel.

Robin Engelen gaf als dirigent en pianist concerten met het Landes-Jugend-Jazz-Orchester NRW, het Philharmonisches Orchester Südwestfalen, het Westfälisches Sinfonieorchester, de Baden-Badener Philharmonie en de Stuttgarter Philharmoniker. Robin Engelen is medeoprichter van Junge Kammerphilharmonie Klangwerk. Hij werkte samen met componisten als Mauricio Kagel, Wolfgang Rihm, György Kurtág en Peter Eötvös. Sinds 1999 is Robin Engelen werkzaam aan de Staatsoper Stuttgart waar als assistent aan producties als *Siegfried* en *Götterdämmerung* meewerkte.

Jeroen Berwaerts is een graag geziene gast op internationale muziekfestivals. Hij concerteerde o.a. met de Berliner Sinfoniker, de Münchner Sinfoniker en het NDR Symp-

honieorchester. Na jazz-zang studies te Gent treedt hij bovendien als zanger en trompettist op met jazz-trompettist Lorenz Raab en groep. Met de befaamde dirigent Günter Wand soleerde hij in de *Posthoornserenade*. Sinds 1999 al is hij solotrompettist bij het NDR Symphonieorchester te Hamburg en geeft hij regelmatig 'masterclasses' aan de hogeschoolen van Frankfurt, München en Basel.

Geert De Bièvre studeerde cello in Leuven en in Freiburg im Breisgau. Hij bouwde een stevige reputatie op als vertolker van hedendaagse muziek. Zo is hij met het Ictus ensemble te gast op festivals over de hele wereld. Tegelijk is hij erg actief binnen de historische uitvoeringspraktijk: met het Ensemble Explorations voert hij regelmatig muziek uit van Boccherini, Mendelssohn, Schubert en Brahms, op darmsnaren. De Bièvre is lid van het Prometheus Ensemble en vormt samen met Jan Michiels, Nana Kawamura en Tony Nys het pianokwartet Tetra Lyre.

Jan Michiels studeerde aan het conservatorium van Brussel en aan de Hochschule der Künste Berlin. In 1991 werd hij laureaat van de Koningin Elisabethwedstrijd. Michiels doceert piano aan het Koninklijk Conservatorium Brussel en is verbonden aan het Orpheus Instituut. In Europa en Azië treedt hij regelmatig op als solist of in kamermuziekverband. Daarnaast participeerde hij aan dansproducties van Anne Teresa De Keersmaeker, Vincent Dunoyer en Sen Hea Ha. Zijn repertoire reikt van Bach tot vandaag. Hij realiseerde tal van cd's.

UITVOERDERS

ensemble

PROMETHEUS ENSEMBLE

dirigent

ROBIN ENGELEN

trompet

JEROEN BERWAERTS

cello

GEERT DE BIÈVRE

piano

JAN MICHIELS

PROGRAMMA

Béla Bartók (1881-1945),

Selectie uit 44 Duo's voor 2 violen BB 104,
nrs. 28, 32, 38, 43, 16 & 36 (1931)

György Ligeti (1923-2006),

Ballade en dans voor 2 violen (1950)

György Ligeti,

Die grosse Schildkröten - Fanfare vom
Südchinesischen Meer (1985)

György Ligeti,

Drie aria's uit de opera 'Le Grand Macabre' (1988)

György Ligeti,

Concerto voor cello en ensemble (1966)

— Pauze —

Conlon Nancarrow (1912-1997),

Study for player piano nr. 12
(geschreven tussen 1948 en 1960)

György Ligeti,

Concerto voor piano en ensemble (1987)

- Vivace molto ritmico e preciso
- Lento e deserto
- Vivace cantabile
- Allegro risoluto
- Presto luminoso

Ligeti in perspectief

Hoewel György Ligeti een van de belangrijkste componisten van de twintigste eeuw is, heeft hij zich steeds heel kritisch opgesteld tegen de muzikale avant-garde. Zo was hij een van de eersten om in de jaren 50 het strikte serialisme van Pierre Boulez op de korrel te nemen. Het automatisme van een systeem kan nooit tot betekenisvolle muziek leiden, aldus Ligeti's voornaamste bezwaar. Bovendien was hij door zijn ervaringen met totalitaire politieke regimes erg achterdochtig geworden jegens muzikale ideologieën die zo overtuigd waren van hun eigen gelijk dat ze geen andere waarheid naast zich verdroegen. Betekent dit dan dat Ligeti liever achterom keek, weg van de avant-garde, en opnieuw muzikale patronen en conventies uit het verleden gebruikte? Helemaal niet! Zelf zei Ligeti ooit dat hij zich vaak als een gevangene voelde, met aan de ene kant de muur van de avant-garde en aan de andere kant die van het verleden. Hij slaagde erin te ontsnappen uit dit dilemma door zich te onttrekken aan elk systeem en heel diverse invloedssferen in zijn muziek te integreren. Net als bij zijn landgenoot Bela Bartók, loopt ook door Ligeti's oeuvre de levensader van de Hongaarse volksmuziek, de eerste belangrijke invloedssfeer in zijn muziek. In zijn *44 duo's voor twee violen* (1931) putte Bartók rijkelijk uit de schat aan volksliederen die hij eigenhandig had verzameld op expedities. Hij recupereerde niet alleen de melodieën, maar maakte vooral dankbaar gebruik van de typische kenmerken van deze folkloristische gezangen: het flexibele tempo, de asymmetrische zinsbouw en de alternatieve vormschema's. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog wijdde Ligeti zich intens aan het onderzoek van de volksmuziek, zoals

blijkt uit *Ballade und Tanz* (1950), een arrangement van twee Roemeense volksliederen voor twee violen. Het oorspronkelijke plan van Ligeti om net zoals Bartók een hele reeks vioolduo's te componeren, werd echter niet gerealiseerd. Eveneens folkloristisch van inslag is *Die große Schildkröten-Fanfane vom Südchinesischen Meer* (1985), een extreem kort stukje voor trompet, in een eenvoudige binaire vorm.

Vanaf de jaren 60 ontwikkelde Ligeti zijn principe van de zogenaamde micropolyfonie. De indruk is er een van dichte klankweefsels, waarin niet zozeer de individuele klanken, maar wel het effect van een klankwolk van tel is. Deze macro-indruk van een vrij statische klankwolk is echter bedrieglijk: wie aandachtig luistert (en wie de partituur inkijkt), zal merken dat deze klankwolk bestaat uit een gewriemel van individuele partijen, die een heel condens polyfoon weefsel vormen – vandaar micropolyfonie. Het *Celloconcerto* (1966) is helemaal doordrongen van deze esthetiek. Het gaat hier dan ook niet om een herkenbare melodie, maar om klankkleuren en klankvlakken, om een spel met wazige, zachte texturen en versmeltende timbres. Vanuit deze optiek is het niet verwonderlijk dat de solist zich niet profileert tegenover het orkest, maar er eerder mee versmelt. Als primus inter pares geeft hij in de openingsmaten van het concerto één enkele toon door aan het orkest, dat er een fascinerend klanktapijt mee weeft.

Het lijkt er sterk op dat de 'muur van het verleden' steeds minder een belemmering vormde voor Ligeti. In zijn muziek uit de jaren 70 greep Ligeti regelmatig terug op reeds bestaande stilistische patronen en ook de melodie maakte vanaf toen een opmerke-

lijke come-back in zijn muziek. De opera *Le Grand Macabre* (1978) tekende de postmoderne Ligeti ten voeten uit. In 1991 maakte Ligeti van drie aria's uit die opera een arrangement voor trompet en ensemble. Ironie is hier het codewoord: de halsbrekende virtuositeit van de solopartij – oorspronkelijk voor coloratuursopraan - mag niet al te ernstig genomen worden. Het is Ligeti's ironische commentaar op de grote operatraditie.

De muziek van Conlon Nancarrow vormt een tweede belangrijke invloedssfeer in het (latere) oeuvre van Ligeti. 'New musical resources', daar was het Nancarrow om te doen. Dit was tevens de titel van een boek van Henry Cowell dat Nancarrow in de jaren 30 in handen kreeg. Cowell beschreef daarin hoe men op de papierrol van een pianola uiterst complexe en virtuoze ritmische patronen kan ponsen, die de menselijke mogelijkheden ver overstijgen. Nancarrow nam die suggestie te baat en componeerde vanaf 1948 een hele reeks *Studies for Player Piano* (de Amerikaanse term voor pianola). De pianola is een soort automatische piano, waarvan de toetsen bespeeld worden door een voorzetmechanisme (of een ingebouwd mechanisme) aangedreven door papierrollen waarop de muziek geponst is. De mechanische toonproductie laat buitengewoon complexe ritmische patronen toe, die een normale pianist, al had hij vier handen, nauwelijks gespeeld zou krijgen. Desalniettemin werden er toch enkele van deze pianolastudies georkestreerd voor ensemble. In de *Study for player piano nr 12* overheerst de flamenco-esthetiek. De zinderende melodie, met een gitaar-achtige begeleiding, wordt eerst voorgesteld en daarna in steeds virtuoze gedaantes gevarieerd.

De mechanische precisie van de pianola fascineerde Ligeti bovenmaats. Zijn obsessie werd verder gevoed door het boek *The Beauty of Fractals* (1986) waarin fractaal-geometrische berekeningen werden gevisualiseerd, zodat de abstracte schoonheid van hogere wiskunde zichtbaar werd gemaakt. Een en ander leidde in de jaren 80 tot een stilistische wending in Ligeti's muziek. Zijn aandacht richtte zich niet langer op micro-polyfonie en klankwolken, maar integendeel op transparante en kristalheldere structuren. Het *Pianoconcerto* (1988) is, samen met het eerste boek *Etudes voor piano*, de eerste rijpe vrucht van deze esthetiek. Ligeti exploiteert hier ten volle alle aspecten waarin de piano uitblinkt: een heldere aanslag, sterke dynamische contrasten, ritmische precisie, en een groot toonbereik.

Jan Christiaens

ENSEMBLE

fluit

Caroline Peeters*

viool

Wibert Aerts*

Eric Baeten

hobo

Korneel Alsteens

altviool

Kris Hellemans*

klarinet

Henri De Roeck

cello

Martijn Vink

klarinet + basklarinet

Evy van Dongen

contrabas

Joost Maegerman*

fagot

Francis Pollet

*Laureaten Dexia Classics

hoorn

Luc Bergé

trompet

Senne La Mela

trombone

Guido Liveyns

percussie

Vincent Caers*

Tom Pipeleers

klavecimbel

Korneel Bernolet*

harp

Eline Groslot

The Player Piano: a musical instrument

In zijn *Curiosités scientifiques* uit 1891 beschrijft Albert Lévy een mechanische piano, de pianista, waarbij pneumatisch aangedreven 'vingers' volgens de aanduidingen van een geperforeerde kartonnen strook de toetsen bespelen. Deze pianista van de Parijse bouwer Fourneaux werd al gepatenteerd in 1863. Na een groot aantal probeersels en diverse patenten is het uiteindelijk de Amerikaan Edwin S. Votey die er als eerste is geslaagd een goed werkend systeem te presenteren: zijn pianola waarvoor hij op 22 mei 1900 een patent bekwam en die door de Aeolian Company of New York gecommercialiseerd werd. Voor zijn pianola gebruikte hij nog een aparte 'machine' die, opgesteld voor de normale

piano, deze met bevilte houten 'vingers' bespeelde volgens de instructies op de geperforeerde kartonnen strook. In 1902 slaagde Melville Clark erin om een pianola te bouwen met het automatisch weggewerkt in het pianomeubel. Verbetering op verbetering werd doorgevoerd: de mogelijkheid om noten te accentueren, nuanceringsmogelijkheden en – de meest fantastische mogelijkheid – het onmiddellijk vastleggen op papierrol van de uitvoering van de pianist! Zo werden de Dea van Hupfeld, de Mignon van Welte, de Duo-Art van de Aeolian Company en de Ampico van de American Piano Company geboren. Het was een enorm succes. In zijn *Pianos and their makers* uit 1911 schreef Alfred Dolge: 'The player piano is opening up an entirely new and much larger field than the piano proper ever had. Considering the increase from 50 factories producing 25.000 pianos in 1869, to 200 factories turning out 350.000 pianos in 1910, it seems difficult to form any estimate of the magnitude which the industry may assume in the future, when the player piano reached its ultimate development.' Helaas ... door de opkomst van radio en grammofoon verdween omstreeks 1930 de 'player' quasi totaal uit het pianolandschap.

Johan Huys

IN DE KIJKER

zo 26.04.09 18.00 / Kamermuziekzaal en Concertzaal scène op scène

SPECTRA ENSEMBLE / STERNENREST

Spectra Ensemble © Karin Borghouts

2009 is het internationale jaar van de sterrenkunde. Vooral de ster HD 129929 is inspiratiebron voor het grootschalige werk *Sternenrest* voor video, elektrische gitaar, glaspercussie, ensemble en elektronica van Willem Boogman. Centraal staat het Wave Field Synthesis-systeem, liefst 192 boxen die het publiek omringen. *Talea en Solo pour deux* van spectralist Gérard Grisey bereiden u voor op een wervelende klankervaring.

CONCERTGEBOUWCAFE

Geniet van een verwenkoffie, fingerfood of lunches à la carte in het Concertgebouwcafé. Beluister aan je tafel de cd-selectie als voor- of naproefje van een concert, of lees er een goed boek van het Concertgebouw. De cd's en boeken zijn bovendien ter plaatse te koop. Tijdelijke fototentoonstellingen komen goed tot hun recht in de hedendaagse architectuur van Robbrecht en Daem. U vindt dit rookvrije cultuurcafé op de benedenverdieping van het Concertgebouw.

tickets & info: www.concertgebouw.be / +32 70 22 33 02 / In&Uit, 't Zand 34, 8000 Brugge

DISCOVERY

DISCOVERYPAS
50 % KORTING VOOR JONGEREN

West-Vlaanderen

BRUGGE

DeMorgen
een open geest zoekt meer

Knack
weekend
FOCUS
www.knack.be

Klara

PORT AUTHORITY

ZEEBRUGGE

Electrabel

FLUXYS
EXCELLENCE IN GAS TECHNOLOGY

BOMBARDIER